

BITI NEŠTO ILI NETKO?

Liturgijska osobnost kao temelj etičke prakse

JOSIP GREGUR

Philosophisch-Theologische Hochschule der Salesianer don Boscos
Theologische Fakultät
Don-Bosco-Straße 1, D-83671 Benediktbeuern

Primljeno:
19. 2. 2009.

Izvorni
znanstveni
rad

UDK 265.3

Sažetak

*N*aočigled sve većih pojava nasilja među mladima, autor zastupa tezu da nije dovoljno liječiti simptome. Potrebno je štoviše imati u vidu bitak čovjeka, što je po kršćanskom uvjerenju moguće samo putem vjere. Budući da je vjera bitno povezana s krštenjem, u članku se odražava milosni učinak toga sakramenta kao stvaranje novog bića koje živi u svijesti egzistencijalne prihvaćenosti. Samo onaj tko se osjeća duboko voljenim uspijeva se odreći sile kao rješenja problema. Svijest o kršćanskom dostojanstvu i liturgijski izražena vjera nose u sebi skrivenu snagu za ispravljanje nedostataka suvremene obitelji koji rađaju naklonošću nasilju. Da bi se ta skrivena snaga pokrenula, potrebno je u mladom čovjeku mistagogijski produbljivati krsnu svijest.

Ključne riječi: *kršćanska inicijacija, krst, krsna memorija, kršćanski identitet, sakramentalna osobnost, liturgija – govor Crkve, mistagogija, kateheza mladih*

1. MLADENAČKO NASILJE I LJUDSKA NARAV

U emisiji Hrvatskog radija »U mreži Prvoga« 12. veljače 2009. raspravljalo se o temi nasilja među mladima. Osnovne misli iz intervjua s osobama javnog života bile su da društvo i mediji mladima nude odviše loših primjera, koji čak i noću, poslije zabranjenih 23 sata, lutaju ulicama, često pod utjecajem alkohola što im se bez nadzora, mimo zakona prodaje. Ukazalo se na teoretski očitu ali u praksi ne baš djelotvornu činjenicu da se mladima jedno govori (budi dobar, nemoj se koristiti silom itd.), a drugo pokazuje vlastitim primjerom. Mladi čovjek povodi se naime za vrijednostima koje su odraslima važne. Pri-

tom mladi pronicljivo zamjećuju naklonost društva za uspjehe političkih, medijalnih i komercijalnih »heroja« koji bezobzirno krče svoj put k uspjehu. Obitelj bi trebala odgovornije voditi računa o svojoj djeci, rečeno je, a društvo strože unositi reda u ponašanje mladih. S druge strane školski pedagozi naglašavaju kako rješenje nije u ograničenjima, kojima se nasilje doduše utvrđuje kao nepoželjno, već da je ključno rješenje u njegovom predusretanju. Potrebno je odgajati tako da se djeca i mladi u oštrim prepirkama znaju i mogu ponašati miroljubivo.

Zanimljivo je, da u analizi problema i u potrazi za rješenjem nije bilo spomena o religiji odnosno vjeri, koja međutim bit-

no pridonosi predusretanju nepoželjnog ponašanja. Kod pojma predusretanja upućeni se prisjećaju svetoga Ivana Bosca koji je u svojim oratorijima kao temeljno načelo ophođenja s mladima i njihovog odgoja razvio svoj poznati preventivni sustav. Bit toga sustava jest asistencija odnosno stalan boravak s mladima tako da oni na primjeru vide i na živom uzoru uče kako zreo čovjek rješava probleme i suzbija svoju sklonost nasilju. U spomenutoj raspravi upozoreno je da mladi čak iz puke dosade pribjegavaju nasilju, i to u zastrašujućoj mjeri bez osjećaja samilosti prema patnji drugoga. Zanimljivo je, i ujedno ohrabrujuće, da je pojam prevencije očito postao opća medijska tema, iako su tu u pitanju samo apeli. Apeli međutim rijetko pomažu. Stoga se postavlja pitanje u čemu je bit, korijen i srž prevencije? Ne bi bilo dovoljno samo površinski tražiti da mladi čovjek etički »funkcionira«, funkcija kao osnovicu iziskuje izgrađenu osobu, slučajnost se – prema skolastičkom *agere sequitur esse* – temelji na bitnome. Tako se don Boscov odgojni uspjeh i pedagoška karizma nije sastojala samo u tome što je on svoje vrijeme provodio s mladima i što im je posvećivao pažnju i brigu. Ključ i bit preventivnog sustava po don Boscovoj mjeri je uvjerenje da je čovjek »sakramentalna osobnost«¹, to jest da su ljudska sloboda, neovisnost, tjelesnost i povijesnost samo jedan dio njegova bitka, da nisu apsolutno već relativno nerazdvojivi u dubljoj zbilji, po uzoru sakramenata materijalna strana kojih se odnosi na duhovnu ili Božju stvarnost. Pored onoga što čovjek može ostvariti vlastitom slobodom, druga, još dublja dimenzija jest Božja zamisao o njemu. Iz toga proizlazi i druga značajna sastavnica njegove naravi: on je »odgovorno« biće, ne samo u moralnom već i u egzistencijalnom, zapravo ontološkom smislu.² Ako se

ta ontološka odgovornost ne ostvaruje, čovjek, prema kršćanskoj objavi, zaostaje za mogućnostima vlastitog bitka. Kao dijaloško biće on uvijek nekome ili nečemu »odgovora«. Što manje komunicira sa Stvoriteljem, to je više navezan na stvorenja, ideje, ideologije i idole, gubeći se pritom u različitim ovisnostima (o drogi, alkoholu, seksu itd.). Vjerski odgojitelj, imajući to na umu, nastoji mladu osobu odgojiti da doživi sebe kao »odgovorno« biće prema Bogu i bližnjemu i to ne s namjerom moralnog ograničenja nego stjecanja dubljeg identiteta: »Tko hoće život svoj spasiti, izgubit će ga, a tko izgubi život svoj poradi mene, naći će ga« (Mt 16,25). Ključna je činjenica, međutim, što se život ne stječe toliko znanjem i spoznajom koliko promjenom naravi i što pronalaženje života nije prvenstveno ljudsko nego Božje, milosno djelo. Po katoličkom uvjerenju dubinsku se dimenziju ljudske naravi ne dostiže toliko poukom, učenjem i dobrim vjeronaukom – gdje se mijenja svijest a ne biće – koliko nadnaravnom milošću po sakramentima; tek u njima se narav pretvara u nadnarav. Zbog toga don Bosco nije zasni-vao svoju pedagogiju samo na dobroj katehezi, u kojoj je dakako bio majstor, nego je svoje vjeronaučno nastojanje ukorijenio u proces ontološkog odnosno sakramentalnog dijaloga između Boga i čovjeka radi ostvarenja spomenute kršćanske sakramentalne osobnosti, to jest slobode koja se temelji na odnosu spram Stvoritelja. Nije stoga čudno da se u don Boscovim domovima posvećivala velika važnost sakramentu ispovijedi i euharistiji.

Općenito gledano, euharistija je vrhunac svih sakramenata, a u liturgijskom smi-

¹ »Sakramentales Selbst«. Usp. K. WENZEL, *Sakramentales Selbst. Der Mensch als Zeichen des Heils*, Freiburg-Basel-Wien, 2003.

² O toj »odgovornosti« će dalje biti riječ.

slu ona je vrhunac i svršetak kršćanske inicijacije, krštenja, potvrde i euharistije. Don Bosco je u svoje vrijeme više od drugih u Crkvi polagao važnost na euharistiju, promicao je svetu pričest već i kod djece i u tom smislu bio je glavni pokretač euharistijskog pokreta. Što se pak krštenja tiče, taj sakrament u 19. stoljeću, zbog rasapa sakramenata inicijacije u Zapadnoj crkvi,³ nije bio u centru teološko-pastoralnog zapazanja i razmišljanja. Krist je bio obiteljski privatiziran i biografski marginaliziran. Njegova ekleziološka dimenzija pala je u zaborav, u nekom vidu bio je oruđe osobnog oslobođenja od istočnoga grijeha. Još manje je ondašnja teologija odražavala dimenziju krsta kao izvor i temelj kršćanske prakse. U današnjim teološkim nagnućima, naprotiv, socijalna etika stoji možda u prvom planu, sakramenti kao da su infrastrukturna funkcija etike i morala. U svjetlu toga potrebno je naglasiti, kako krst nije samo početna označnica vjerskog života i formalna obaveza na kršćanski život već ritualno ustanovljenje jedne punovaljane stvarnosti, koje se bit kasnije samo još postupno otkriva i razvija, slično sjemenki u kojoj je već cijeli program buduće biljke. Krštenje je stvaralački čin po kojem, posredstvom liturgijskog slavlja crkvene zajednice, Bog kreira novo stvorenje.

Vratimo se opet na spomenutu emisiju. Nije li dubinski potencijal rješenja nepoželjnog ponašanja kod mladih činjenica da čovjek, po prirodi suparnički nametljiv i nepomirljiv, krštenjem postaje doslovce drugo stvorenje, to jest da mu je narav u korijenu poboljšana? Slikovito govoreći, tijelu društva su potrebne jedinstvene stanice, vitalnost kojih se ne postiže toliko vanjskim molbama, kaznenim mjerama i propisima, nego poboljšanjem *in radice*.⁴ Etička postojanost društva ovisi o etički zdravom pojedincu.⁵ – Kako to »zdravlje«

proizlazi iz liturgije kršćanske inicijacije, tema je našeg razmišljanja.

2. KRŠĆANSKA OSOBNOST

Već smo napomenuli da se mladi čovjek ne formira toliko idejama i riječima koliko stvarnim i uvjerljivim primjerima. Stoga mladi nagoniski traže životne primjere i pronalaze ih obično u sportskim, glazbenim i drugim idolima. Za njima se povodeći, prihvaćaju njihove vrijednosti i ideale, od načina odijevanja preko ponašanja sve do njihova svjetonazora. U tom smislu mladi gotovo da se suobličuju s određenim modelima življenja i razmišljanja, oni poistovjećuju sebe s obožavanom osobom, tako da, barem u određenim situacijama (primjerice rock-koncerta), ne žive više oni nego kao da su inkarnacija nekoga ili nečega.

I sveti Pavao tvrdi o sebi da ne živi više on, nego da Krist u njemu živi (Gal 2,20). Radi li se pritom o istom postupku pretapanja dvaju identiteta u jedan? – Nitko od mladih vjerojatno ne bi išao do te mjere da tvrdi kako netko drugi živi u njemu, kao što to čini apostol. Jasno je također da je razlika velika i bitna; Pavao se ne poistovjećuje s čovjekom, već s Bogočovjekom. Ali određena analogija ipak postoji. Bilo da se radi o idolima ili idejama i svjetonazorima, uvijek čovjek biva na stanovit način njima obuzet i ispunjen, ponekad čak i bolesno opsjednut. Za razliku od vredno-

³ Krštenje dojenčeta, sveta pričest u djetinjstvu, krizma u adolescencata.

⁴ Dakako, taj je proces uzajaman: i vanjski propisi, poimence državni zakoni odražavaju se na nutrinu. Ali oni su poput proteze za razliku od zdravog tkiva, koje vanjskih pomagala zapravo i ne treba i koje funkcionira i onda kad se prekršaji ne kašnjavaju (što je očigledno problem u Hrvatskoj).

⁵ Čini se da je ta spoznaja i u drugim zemljama sve više u trendu naočigled slučajeva tragičnih napadaja nekontroliranog bijesa u školama.

ta »opsjednuće« prolaznim idejama i trendovima ostavlja kao učinak prazninu i dosadu, a naočigled sveopće predodređenosti na smrt i na strah. Zbog toga čovječanstvo kroz povijest nastoji transcendirati svoju urođenu sudbinu, obraćajući se božanstvima, ugađajući im vjerskim obredima i prinošenjem darova. Ako božanstvo to dopušta, čovjek čak nastoji, također kulturnim postupcima, dobiti udio u božanskoj naravi da bi tako prebrodio svoju tragičnu nepredvidivost.

Poistovječivanje s božanstvima u antičko je doba bilo uobičajno u takozvanim misterijima, primjerice u kultu *Magnae Mater*, Izisa, Dionizija, Mitre i sl. Dok je tradicionalna rimska religija nalagala vanjsko klanjanje bogovima, njihovo štovanje i »njegovanje«⁶ darovima i žrtvama, slavlje misterija iziskivalo je mnogo više: posvećenje cijelog bića, sebedarje određenom božanstvu. Razlika je značajna. U slučaju prinošenja darova ispunjavala se samo jedna među ostalim životnim *dužnostima*, dalo se bogu *nešto* od sebe, u drugom slučaju »žrtvovalo« se – u određenim inicijacijskim obredima – sebe samoga i tako postalo dionikom (tobože) nadnaravnog bitka. Kao posljedica toga i kod pogana se podrazumijevala korijenita promjena dotadašnjeg života.

Poznato je da je i kršćanska inicijacija misterijsko, otajstveno slavlje. Tako Pavao u Poslanici Rimljanima govori da je kršćanin umro zajedno s Kristom i da je s njime uskrsnuo, da je dakle s njime poistovjećen (Rim 6). Poznati njemački liturgičar, benediktinac Odo Casel (1886-1948), čije spoznaje je djelomice prihvatio i Drugi vatikanski sabor, vidi u činjenici što je u doba pojavljivanja kršćanstva u poganskom svijetu već postojala praksa religijske inicijacije, providonosno Božje djelovanje; Bog je Otajstvu spasenja u Isusu Kristu

tom postojećom praksom – koju Casel naziva »predškolom Krista«⁷ – takoreći pripravio instrumentarij kasnije liturgijske inkarnacije.

Da bi se, s pokoncilskom liturgijskom teologijom, bit krštenja dokučila kao misterijsko slavlje, potrebno je svratiti pogled na njegovo biblijsko ustanovljenje. Moglo bi se naime smatrati da se krštenje svodi na Kristovu zapovijed: »Podite dakle i učinite mojim učenicima sve narode krsteći ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga« (Mt 28,19). Iako Božja, sama zapovijed, međutim, ne bi bila dovoljna sadržajna osnova poistovjećenju s Kristom i rađanju na novi život. Jer dubinska značajka i srž svih sakramenata sastoji se u Kristovoj prisutnosti, u anamnezi njegovoga spasilačkog čina u svrhu poistovjećenja čovjeka s Kristom. U euharistiji, primjerice, prima se Tijelo Kristovo da bi se postalo tijelom Kristovim to jest njegovom Crkvom.⁸ Sakramentom ženidbe bračni par biva ontološki uklopljen u odnos ljubavi Krista prema njegovoj zaručnici Crkvi. Po sakramentu svetog reda zaređenik postaje *alter Christus* da bi kao takav mogao predstavljati glavu, Krista, u liturgijskom slavlju. Uvijek se radi o Kristu koji svojom prisutnošću u »osmotskom«, mističnom procesu prožimlje ljudsku narav, da bi čovjeka ili posvetio, kao u sakramentu krštenja, ili ga, kao kod potvrde i svetog reda, »omilostio« za određenu službu u Crkvi. U tom smislu teologija vidi u Kristu prasakra-

⁶ Usp. etimologiju kulta od lat. *colere*, obrađivati, njegovati.

⁷ »Vorschule Christi«; usp. *Die Liturgie als Mysteryfeier*, Freiburg i. Br., 1923 (Ecclesia Orans 9), str. 1-44.

⁸ Sveti Augustin: »Si ergo uos estis corpus Christi et membra, mysterium uestrum in mensa dominica positum est: mysterium uestrum accipitis.« *Sermo* 272 (PL 38, 1247).

ment iz kojeg proizlazi Crkva i svi ostali sakramenti. Sakrament dakle nije samo sredstvo spasenja, ne radi se samo o milosnom »efektu«, kako je definirala skolaistička teologija, već o pretvorbi u novo, eshatološko biće. Na taj način Krist je svojim otajstvom spasenja i svojom proegzistencijom temelj i izvor svake sakramentalne stvarnosti.

Stoga se biblijski moment ustanovljenja krsta ne svodi samo na Kristovu zapovijed, da se krsti, njegova ontološka srž je štoviše ono što se dogodilo s Isusom kod krštenja u Jordanu po kome je on postao prototipom svakog krštenika.⁹ Isus po Ivanovu krštenju doživljava s jedne strane audiciju, glas Oca s neba koji ga proglašuje svojim ljubljenim Sinom. S druge strane ima viziju Duha Svetoga u obliku goluba po kojem biva duhovno pomazan kao Mesija i eshatološki prorok.¹⁰ Na krštenju vjernik biva poistovjećen s Kristom tako da za njega liturgija u tom trenutku nije ni više ni manje od primjene iste ontološke objave, koje se zbila nad božanskim Pomazanikom. »Ti si Sin moj, Ljubljeni! U tebi mi sva milina!«

Svrćući pogled opet na ljudsku narav, poznato je koliko je psihološki bitno da čovjek, ne samo kao dojenče i dijete već i kasnije u životu, sebe doživljava dobrodošlim u svojoj okolini, da bude voljen, pogotovo od roditelja. O tome mnogo ovisi samopouzdanje, samovrednovanje kao uvjet za pouzdanje u život, povjerenje u sučovjeka. Osobna sigurnost pruža stalozhenost i ispunjenje, a iz stalozhenosti i zadovoljstva proizlazi mirni nastup i pomirljiv pristup drugima. Nasilništvo je često znak manjka ljubavi pogotovo u doba rasta. Zato je obitelj ključni čimbenik kad se radi o predusretanju nasilja u školi i općenito u društvu. Obiteljsko ozračje već po prirodnom planu pruža onu nenaplativu,

bezuvtjetnu ljubav po kojoj je slika nadnaravne milosne Ljubavi. Sve češće nažalost ni roditelji nisu primili što bi morali i željeli dati svojoj djeci, naime izvjesnost: »Ti si dijete moje, ljubljeno! U tebi mi je milina!« Biti nekomu »milina« korjenita je težnja svakoga ljudskog bića, i tek u izvjesnosti da je voljen čovjeku se dubinski omogućuje da bude »odgovorno« stvorenje prema Bogu i blišnjemu. Problem današnjice, čini se, jest užurbani civilizacijski tempo rada i života te svakidašnje medijsko moćno podsjećanje, da je čovjek po užitku, imetku i materijalnom ugledu sam kovač svoje sreće. Mediji pored toga u njemu pobuđuju neispunjive želje za sve novijim i novijim materijalnim ciljevima. Tako ostaje sve manje prostora za sadašnji trenutak i događaj iskrenog osobnog susreta. Mlade se u takvom ozračju uvjerava da je čovjek funkcija vlastitog uspjeha. Mnogi iz materijalno zbrinutih obitelji prihvaćaju tu igru uspijevajući na karijerskim ljestvama,¹¹ dok drugi na civilizaciju dobitka i probitka reagiraju emocionalnim odvrćanjem od tradicionalnih vrednota. Obitelji pak koje su gubitnice u globalnoj ekonomskoj zahuktalosti premorene su u potrazi za kruhom i ne nalaze snagu i vremena za obiteljski dijalog, za održavanje obiteljskih i blagdanskih obreda i time za produbljivanje smisla života. Gotovo u svim pak sredinama čak se i slavija podvrgavaju ekonomskim čimbenicima, svodeći njihov smisao na puku materijalnost, primjerice u obliku nesrazmjernih poklona prigodom zaruka, prve pričesti ili potvrde. Ovi i nji-

⁹ Usp. R. MEßNER, *Einführung in die Liturgiewissenschaft*, München-Wien-Zürich, 2001 (UTB 2173), str. 67-70.

¹⁰ Usp. *Mk* 1, 9-11.

¹¹ Dakako s upitnim rezultatima, ako se npr. u momentalnoj ekonomskoj krizi uzme u obzir kamo su menadžerski karijeristi doveli sebe i cijela društva.

ma slični čimbenici dovode obiteljsku ljubav u opasnost da usprkos najboljim namjerama promaši dubinske potrebe djeteta. Kao što je Bog u Starom zavjetu pratilac svoga naroda u različitim nevoljama, i kao što je on u Novom zavjetu *Emanuel*, »Bog s nama«, tako je mladom čovjeku potrebno zajedništvo i vrijeme, pažnja i dijalog, radi osjećaja da je netko a ne nešto, da je vrijedan već time što postoji a ne time što je čimbenik ili projekt neke tobože bolje budućnosti. I jedni i drugi, oni iz materijalno zasićenih obitelji i oni što zbog siromaštva za materijalnim dostignućima tek »gladuju«, izloženi su opasnosti egzistencijalne dosade i ravnodušnosti prema svemu i svima. U takvom ozračju ne treba čuditi ako i nasilje služi kao dobrodošao doživljajni »kick« bez obzira i osjećaja prema drugome.

Ovo razmišljanje nije u prvom redu pitanje moralne prosudbe, čime bi se predmnijevalo da ima krajnje dobrih roditelja koji svojoj djeci mogu darovati puninu pažnje i ljubavi i krajnje loših koji u tome uopće ne uspijevaju. Ne radi se ni o prozivanju modernog načina života ili o pretjerano samouvjerenoj kritici s vjerskog gledišta, koja kao da uvijek ima rješenje za sve osobne, obiteljske i društvene probleme. Konačno, i vjernici zahvalno izvlače korist od civilizacijskih tekovina i modernih tehničkih dostignuća. Radi se štoviše o jednostavnoj nemogućnosti čovjeka da bude dobar, o tragici njegove nepredvidljivosti kao stvorenja, o njegovom ontološkom »siromaštvu« u kojem ne može dati ono čega i sam u dovoljnoj mjeri nema: puninu ljubavi. Samo Bog je ljubav, a istinu o čovjeku Isus objavljuje ovako: »Ja sam trs, vi loze. ...Uistinu, bez mene ne možete učiniti ništa« (Iv 15,5). Psihološki gledano, moglo bi se govoriti o istočnom grijehu manjka ljubavi koji se prenosi s jednog naraštaja

na drugi. Teološki se radi o traganju za izgubljenim rajem uz istovremeni manjak svijesti da Bog po Isusu Kristu nudi mogućnost povratka u nj. Benedikt XVI – s drevnom teološkom tradicijom – podsjeća na iskon čovjeka od Boga Stvoritelja (*exitus*) i njegovu predodređenost da se vrati, priznajući ga i slaveći (*reditus*). Umjesto toga on se, u potrazi za srećom, sve više udaljava, gubeći se poput izgubljene ovce u stranputicama svojevoljno odabranih »pašnjaka«. U tu tragiku sve višeg udaljavanja, kaže papa Benedikt, uskočio je Krist i ispravio putanju ljudskog lutanja, ne težeći ni za čim doli za bezuvjetnom proslavom Oca po vlastitom predanju.¹² Po Kristu – opet prauzorno – uspostavljen je prvotni dijalog između stvorenja i Stvoritelja. Krist je u tom procesu ne samo primjer (*exemplum*) pravog samoostvarenja – budući da ga je Otac »nagradi« uskrnućem – već i put i uvjet po kojima se to postiže (*sacramentum*).¹³

Sakrament novog ostvarenja Božje osmišljenosti čovjeka jest krštenje. Ono je djelotvorna objava istine o njegovome nadnaravnom identitetu. Tu se osobno realizira spomenuti kozmički preokret od srljanja u vlastiti nepovrat odnosno »pakao« do Kristova silaženja »nad pakao« da bi čovjeka poveo prema nebu. – U čemu se sastoji nebo? U iskustvu vječnoga: »U tebi mi je milina!«, u ničim uvjetovanoj, darovanoj ljubavi. To je stvaralačka ljubav po kojoj se prestaje biti samo »nešto«, funkcija socijalnih interesa i vlastitih želja, i postaje »netko« po Božjem planu.

¹² Usp. J. RATZINGER (Benedikt XVI), *Der Geist der Liturgie. Eine Einführung*, Freiburg-Basel-Wien, 2000, str. 25-29.

¹³ Usp. *Iv* 14,6: »Ja sam Put i Istina i Život: nitko ne dolazi Ocu osim po meni.«

3. LITURGIJSKA OD-GOVORNOST

Spomenuli samo sakramentalnu osobnost po kojoj je tjelesna, sociološka, psihološka i ostala ljudska zbilja samo jedna strana medalje. Ona iziskuje svoj nadopunjujući dio u priznanju i proslavi Boga. U tom smislu čovjek je simboličko, sakramentalno biće: jedna je polovica u području njegove slobode, a druga u rukama Stvoritelja.¹⁴ Što se po grijehu (egzistencijalnoj udaljenosti od Boga) tragično razdvojilo, u sakramentu krštenja opet se spaja u cjelinu prvotnog integriteta. Tako krštenje utemeljuje kršćanski personalizam na kojem se gradi ljudsko dostojanstvo i nepovredljivost osobe.

Budući da je čovjek tjelesno i povijesno biće, taj personalizam treba uvijek iznova ostvarivati. U tu svrhu već smo spomenuli čovjeka kao »odgovorno« biće. Riječ odgovor sugerira govor. Govor je u krajnjoj suštini izričaj onoga koji govori, po govoru – u dubinskom i sveukupnom smislu, uključujući i tjelesno ponašanje – on realizira sebe.¹⁵ Da bi u tome uspio, mora se imati mogućnost i priliku izražavati. Potrebna su mu mjesta vlastite izražajnosti, bez kojih bi zaostao u razvoju kao osoba.¹⁶ Činjenica da je život u svim svojim dimenzijama – kako u prirodi tako i u ljudskom području – neprestana i jedinstvena borba da se dođe do izražaja, može se u našem kontekstu shvatiti i pozitivno: značiti nešto je zapravo bit postojanja. Krajnja – dakako teoretska – osobna i društvena bezizražajnost vodila bi naime u beznačajnost, a krajnja beznačajnost u nepostojanje, čime bi se nijekao i sam Božji čin; jer ljudsko postojanje je zapravo vidljiv izraz nevidljive Božje stvaralačke riječi. Stoga čovjek ne može ostvarivati sebe drugačije nego putem tjelesnog i duševnog izražaja te bi se Descartesov *cogito, ergo sum* mogao tako preinačiti u rečenicu: Izražavam se, dakle

postojim. Mogućnost da se egzistencijalno izrazi, čovjeku se nudi na bezbroj načina, primjerice posredstvom raznih životnih uloga: građanin je do te mjere koliko aktivno sudjeluje u određenom društvu, koliko se izražava kao građanin; kao član neke grupe ili udruge on je sastavnica te udruge, dio je njezina izraza, a udruga njemu zauzvrat podaje određenu izražajnu osobnost; u govornoj zajednici materinskog jezika čovjek sebe izražava, a time i »ostvaruje«, kao pripadnik naroda; radni odnos ne služi samo zadovoljavanju materijalnih potreba, nego stvara ujedno i čovjekovo dostojanstvo; izgubiti posao znači stoga izgubiti dio sebe.

Vrhunac postojanja takvih osobnih izražajnosti teolog prepoznaje u samoizričaju Crkve, njezinome dubinskom odgovoru na Božji poziv, to jest u liturgiji. Slaveći Boga u sklopu Crkve, čovjek prihvaća i ulazi u dinamiku spomenutog reditusa, vraćanja sebe Stvoritelju. Bogoslužje je događaj ontološke »odgovornosti«. Slaveći liturgiju, vjernik izražava sebe kao Božje dijete odnosno kao novo stvorenje. Možda je u tom pogledu liturgija predškola međuljudskog dijaloga. Obitelji u kojima se zajedništvo ostvaruje samo još pred televizijskom ekranom, mogle bi se po iskustvu

¹⁴ Od grčkog *symbolain*, dvije odlomljene polovice spojiti u cjelinu.

¹⁵ Usp. E. BISER, *Theologische Sprachtheorie und Hermeneutik*, München, 1970. Usp. također: I. ŠAŠKO, *Per signa sensibilia. Liturgijski simbolički govor*, Zagreb, 2005, posebice str. 41-44.

¹⁶ Čuvena je legenda u kronici Salimbena de Adama, franjevca iz Parme, da je car Friedrich II u potrazi za ljudskim prajezikom izdvojio od vanjskog svijeta nekoliko dojenčadi i njihovim dadiljama zabranio da govore i igraju se s njima sve dok ne počnu očekivanim prajezikom sami govoriti. Dječica su, međutim, kojoj je tako uskraćena mogućnost izražavanja, pomrli. »Jer ona ne mogu živjeti bez udaranja, mahanja ručicama, bez radosnog osmijeha i tetošenja...«

dijaloga Crkve s Bogom, to jest u zajedništvu liturgije, učiniti osjetljivima za blagodat međusobnog razgovora. Nije isključeno da bi se slušanjem Božje riječi, pjevanjem i molitvom duhovna »gluhonijemost« izvan bogoslužja postupno mogla prebroditi. Time bi liturgija kao životni govor Crkve pokazala svoju iscjeliteljsku dimenziju. Drugi vatikanski sabor vodi o tome računa, tumačeći liturgiju kao vrhunac i sažetak bogo-ljudskog dijaloga i zahtijevajući aktivno sudjelovanje. Krštenje pak je sakrament koji čovjeka čini spremnim i dorašlim za tu od-govornu aktivnost u zajedničkom liturgijskom slavlju. Prema tome, kako stvari sada stoje, potrebna je neka vrsta kopernikanskog preokreta u vjerničkoj svijesti, da se nedjeljno euharistijsko slavlje ne bi shvaćalo kao teret, već kao odlika, čast i mogućnost ostvarivanja samoga sebe na visokoj razini. Da je tome naime tako, može se razabrati u praksi prvih kršćanskih zajednica: tek nakon dugih priprema i po krštenju katekumeni su bili »dostojni slaviti sveta otajstva«. Kasnije je palo u zaborav da je krštenje »ulaznica« za doksološku, hvaljeničku dimenziju Crkve, sažetu u pozivu na euharistijsku molitvu »Hvalu dajmo Gospodinu, Bogu našem«. ¹⁷

Liturgijski doživljena »odgovornost« pruža velike mogućnosti za prebrođenje naravnih nagona nasilnosti, sebičnosti i svrhovitosti. Naime, nikakvi propisi i molbe izvana ne jamče u kriznim okolnostima moralno preodređenje i etičko ponašanje toliko koliko iskustvo djetinjstva Božjega. Liturgija ne želi biti samo poticaj na dobro i na vršenje Božje volje, nego uvjet tog vršenja. U onoj mjeri u kojoj – iz kršćanske svijesti i po redovitom slavlju euharistije – ne živim više ja nego Krist u meni, moje će djelovanje biti plemenito. Kršćanskom odgojitelju slavlje sakramenata je stoga osno-

vica morala, polazna i završna točka pedagoškog nastojanja. A mogućnosti koje proizlaze iz liturgijskog samoostvarenja on nastoji mistagoškom katehezom unijeti u svijest (mladog) čovjeka.

4. KRSNA MISTAGOGIJA

Božje posinjenje po krstu, poistovjećenje s Kristom, uključenost u Crkvu kao Kristovo tijelo nadnaravna je i stoga skrivena stvarnost: »Za onim gore težite, ne za zemaljskim! Ta umrijeteste i život je vaš skriven s Kristom u Bogu!« (Kol 3,2-3) Iako skrivena, ta zbilja je svakako djelotvorna već i sada. Nažalost, svakidašnjica Crkve i način života pojedinih kršćana često kao da ukazuje na protivno: I vjernik podliježe zlu, ne nalazi snage da uzvрати dobrim za loše, ostvaruje vlastite ciljeve na štetu bližnjega koristeći pritom i laktove. Na taj način poriče svoje kršćansko dostojanstvo.

Što treba činiti? – Već smo spomenuli: Novi bitak u Kristu ne smije ostati samo u srcu i svijesti, on mora doći do izražaja, mora doći »na svjetlo riječi« (K. Rahner) u liturgijskom slavlju! Spomenuli smo također ekleziološku i biografsku marginalizaciju kršćanske inicijacije. Kršten još kao dojenče, vjernik emotivno nije svjestan svoje kršćanske veličine, zbog čega ona u duhovnosti i praksi ne igra značajnu ulogu. Nasuprot tome, prvi kršćani su doživljavali inicijaciju kao velik preokret u svom životu. Već smo spomenuli katekumenat, koji je trajao i više godina. Tu se

¹⁷ Povlastica krštenih da hvale Boga ne bi se, uostalom, smjela bezuvjetno i ispod cijene »rasprodavati«. Bezuvjetnost se odnosi na Božju dobrotu, a Crkva mora voditi brigu o uvjetima ljudske slobode, kako bi se milosna bezuvjetnost liturgije nagradila strahopoćitanjem i određenim trudom. »Što ništa ne košta, ništa i ne vrijedi«, kaže poslovice. Možda bi u tom smislu Crkva trebala odražavati vlastito vrednovanje svoje sakramentalne prakse.

upoznao »novi put« i urastalo se u novi život mijenjajući po potrebi i zvanje. Cijela mjesna Crkva nad pristupnicima je molila i u korizmi zajedno postila, vršili su se obredi egzorcizma, slavlja skrutinja, predanja i preuzimanja vjerovanja (*traditio, redditio symboli*), ukratko: inicijacijski proces postupno je izgrađivao kršćansku svijest i osobu pristupnika. Potapanjem u krsni zdenac simbolički se doživjelo suumiranje i su-uskrснуće s Kristom. No-seći bijelu haljinu u vazmenoj osmini do »bijele nedjelje« (kad se haljina skidala), deklarirala se pripadnost novom, nebeskom gospodaru, a molitvena jedinstvenost bogoslužne Crkve i mistagogijske propovijedi biskupa – kojima je tumačio krsnu stvarnost – učvršćivali su tijekom sazrijevanja u novi bitak.

Ali – što sve to znači maloljetnom nasilniku na školskom dvorištu? Ništa – sve dok kroz sretne okolnosti (i po Božjoj milosti) ne bude učinjen osjetljivim za svoje kršćansko porijeklo, dostojanstvo i veličinu, koju uostalom u konačnici nesvjesno traži čak i u okršajima s drugima.¹⁸ Što može Crkva pridonijeti, da se dozove u pamet ta osobnost i njezino vrednovanje? – Rješenje nije jednostavno. Sve se zapravo svodi na jačanje vjere dugoročnim mistagogijskim oživljavanjem i katehetskim tumačenjem – ne vjeronaučne teorije, nego – osobno doživljene liturgijske prakse. Mogućnost mistagogije je utoliko stvarnija, što, u vezi s krštenjem, ta praksa u osobnom i crkvenom životu postoji više nego što se možda i primjećuje: u blagoslovljenoj vodi na ulazu u crkvu, u znaku križa kojim je krštenik svojedobno označen, u izgovaranju naizust *vjerovanja* koje je proizašlo iz krsne ispovijesti vjere, u sakramentu pomirenja, ispovijedi, gdje se obnavlja krsna milost, u krsnoj svijeći koja se može bit čuva u obiteljskom ormaru,

a mogla bi biti na počasnom mjestu i upaljena na godišnjicu krštenja. Sudjelovanje na krštenju također je prilika za obnovu vlastitoga krsnog zavjeta. U tu svrhu krštenje treba iz privatnog obiteljskog kruga opet izaći u javnost liturgijskoga slavlja župske zajednice. Na taj način dolazi do izražaja njegova ekleziološka dimenzija. U liturgiji vazmenog bdijenja jedan je od glavnih ustrojstvenih momenata obnova krsnoga zavjeta; treba ga uprizoriti s velikom pažnjom. Na početku nedjeljne mise umjesto pokajničkog čina postoji mogućnost blagoslova i škropljenja krsnom vodom, čime dolazi do izražaja jedinstvenost kršćanske inicijacije, krsta i euharištije. Vjernici prošlih stoljeća produbljavali su svoju krsnu svijest slaveći godišnjicu, takozvani *pascha annotinum*.¹⁹ I imendan je odlična prilika da se proslavi dan krštenja. Teologija postankom doduše ne povezuje imendan s krštenjem. Ali budući da ime igra znatnu ulogu u samom obredu krsta, imendan bi se mogao slaviti sjećanjem na krst kao dan rođenja za nebo ili dan potpunosti kršćanske osobnosti. Na kraju, ne smije se zaboraviti sakrament potvrde kao sastavni dio kršćanske inicijacije, koja se, kao što je poznato, u prvo doba Crkve, a u istočnim crkvama sve do danas, slavila u jednom te istom liturgijskom činu. Potvrda je potvrđivanje krsnoga zavjeta i snaga Duha Svetoga za apostolat u Crkvi i svijetu. Stoga je priprema na taj sakrament isto tako izvrsna mogućnost da se mladi učine osjetljivim za dostojanstvo vlastitoga krštenja.

¹⁸ I okršaji podrazumijevaju dubinsko pitanje: Tko sam zapravo, tko bih želio biti, samo jači ili možda vredniji, zapaženiji, zapravo – ljubljen?

¹⁹ Godišnjica prošlogodišnjeg Vazma na koji se većinom krstilo.

5. ZAKLJUČAK

Liturgija nudi dakle više mogućnosti da u Crkvi ponovno zaživi kršćanska svijest i ojača krsni *logos* iz kojeg bi onda po naravi stvari trebao stasati i kršćanski *etos*, svjedočenje vjere vlastitim životom.²⁰ To svjedočenje pogotovo je važno u katehizaciji mladih. »U mreži Prvoga«, kako rekosmo, nije bilo govora o vjeri, ali barem se naglasilo predusretanje mladenačkog nasilja, potičući nas na ovo razmišljanje. U toku emisije tko ne bi bio spontano pomislio na već spomenutog Ivana Bosca i njegove duhovne sinove koji već više od sto pedeset godina po preventivnom sustavu u nebrojenim ustanovama dijele život s mladima i nastoje biti živi model kršćanskog života. Međutim, ne samo salezijanci, bezbroj drugih zajednica u Crkvi, redovnice i redovnici, svećenici i laici po župama, isto tako u bezbroj pothvata pomažu mladima da pronađu i aktivno prihvate svoj kršćanski identitet i da na taj način budu i pravi vjernici i dobri građani. Odakle ta snaga za strpljivu, nesebičnu i optimističku pratnju mladih na putu u zrelost, ako ne u vjerskoj spoznaji da čo-

vjek nije samo brojka ili neka spojnica u bezimenoj mašineriji moderne civilizacije, već da nosi Kristov pečat, koji ga štiti i čini dostojnim svake pažnje i truda. Kao što u jednoj prisposobi o orlu, koji stjecanjem okolnosti odrasta u kokošinju i, ne znajući ništa o svojoj naravi koja ga predodređuje za nebeske visine, s običnom peradi čeprka u smeću, sve dok mu netko ne kaže da je orao a ne kokoš, isto tako i (mladi) čovjek ima pravo i potrebu da ga se upozori na njegov plemeniti rod kao Božjeg djeteta i da ga se osvijesti o njegovoj predodređenosti za raj, gdje su svi ljubljani do punine i gdje zbog toga nema nadmetanja i straha da će se nekomu pogodovati i da će biti više voljen. Na taj način osposobljava ga se da djeluje s razumijevanjem i željom da pomogne drugome, da bude miroljubiv i da spozna da mu je čak i zločesti drug snošljivosti vrijedan bližnji.

²⁰ O prvenstvu logosa nad etosom u vezi s liturgijom govori Guardini. Usp. R. GUARDINI, *Vom Geist der Liturgie*, Freiburg-Basel-Wien, ²1991, str. 127-143.